

Otrokom prijazno pravosodje – vidiki in izkušnje otrok in strokovnjakov

Povzetek

V Listini Evropske unije o temeljnih pravicah so določene pravice, ki so posebno pomembne za pravice otrok v sodnih postopkih.

Najpomembnejše so človekovo dostojanstvo (člen 1), prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (člen 4), pravica do svobode in varnosti (člen 6), spoštovanje zasebnega in družinskega življenja (člen 7), varstvo osebnih podatkov (člen 8), prepoved diskriminacije (člen 21), pravice otroka (člen 24) in pravica do učinkovitega pravnega sredstva (člen 47).

Učinkovita udeležba otrok v sodnih postopkih je ključna za izboljšanje delovanja pravosodja. Evropski in mednarodni instrumenti o človekovih pravicah priznavajo pomen udeležbe otrok. Države članice Evropske unije (EU) zavezujejo, da morajo zagotoviti, da so otrokove koristi glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki. Obravnavanje otrok v pravosodnih sistemih po EU kljub temu še vedno vzbuja zaskrbljenost.

Evropska komisija na različne načine podpira prizadevanja za zagotovitev otrokom prijaznejšega pravosodja. V Agendi EU za otrokove pravice (2011–2014) je otrokom prijazno pravosodje uvrstila med prednostne naloge ter opisala različne predloge za krepitev ustreznih postopkovnih jamstev, izvajanje ustreznih raziskav o zakonodaji in politiki

v EU-28 ter zagotavljanje podpore državam članicam EU pri izboljševanju zaščite. Komisija je na podlagi poročila Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) o otrokom prijaznem pravosodju za leto 2015 izdala poročilo o politiki o vključevanju otrok v kazenske, civilne in upravne sodne postopke v 28 državah članicah EU. Zavezala se je tudi, da bo javnost seznanila s *Smernicami za otrokom prijazno pravosodje*, ki jih je leta 2010 izdal Svet Evrope ter ki spodbujajo pravice otrok do izjave, obveščeniosti, zaščite in nediskriminacije ter načelo otrokove koristi.

Agencija FRA je v sodelovanju z Evropsko komisijo zbrala in analizirala podatke, da bi določila, koliko se te pravice izvajajo v praksi. Pri tem si je pomagala z razgovori s strokovnjaki in otroki, ki so bili udeleženi v sodnih postopkih. Prvo poročilo agencije FRA o tej raziskavi iz leta 2015 je bilo osredotočeno na vidik strokovnjakov.

V tem povzetku so predstavljene glavne ugotovitve drugega poročila. Poročilo je osredotočeno na vidike otrok, pri čemer je opisan njihov pogled na dejavnike, ki jim preprečujejo polno udeležbo, ter prizadevanja, ki lahko prispevajo k odpravi takih ovir. Podobno kot v prvem poročilu je tudi v tem poudarjeno, da bo treba storiti še veliko, preden bo pravosodje v EU resnično otrokom prijazno.

Zbiranje in zajem podatkov

Evropska komisija je v Agenci EU za otrokove pravice poudarila, da pomanjkanje zanesljivih in primerljivih podatkov ovira razvoj in izvajanje z dokazi podprtih politik. Da bi se to pomanjkanje podatkov odpravilo, sta Komisija in agencija FRA proučili sedanje stanje na tem področju. Usklajeno in sistematično zbiranje podatkov je vključevalo kazalnike o otrokovih pravicah, ki jih je agencija FRA pripravila leta 2010, leta 2012 pa dopolnila z vidiki družinskega prava. Kazalniki temeljijo na modelu človekovih pravic, ki ga je pripravil Urad visokega komisarja Združenih narodov (ZN) za človekove pravice (OHCHR) in katerega namen je meriti:

- zaveze nosilcev dolžnosti (strukturni kazalniki),
- prizadevanje (postopkovni kazalniki) za doseganje teh standardov,
- rezultate (kazalniki učinka).

Agencija FRA je opravila tudi terensko raziskavo, ki je temeljila na razgovorih, opravljenih v desetih državah članicah EU, ki so bile izbrane tako, da bi se kar najbolj zajela raznovrstnost pravosodnih sistemov in praks glede vključevanja otrok v pravosodje. Te so bile Bolgarija, Estonija, Finska, Francija, Hrvaška, Nemčija, Poljska, Romunija, Španija in Združeno kraljestvo.

Prvi del raziskave agencije FRA je predstavljen v glavnem poročilu in povzetku, ki sta osredotočena na vidike strokovnjakov. Poročilo *Child-friendly justice: perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* temelji na odgovorih 570 sodnikov, tožilcev, odvetnikov, sodnega osebja, psihologov, socialnih delavcev in policistov, ki so med kazenskimi in civilnimi postopki vsak dan v stiku z otroki.

Drugi del je osredotočen na vidike otrok. Temelji na odgovorih 392 otrok, ki so bili udeleženi v postopkih kot žrtve, priče ali stranke, pri čemer je bil poudarek na primerih v zvezi s spolno zlorabo, nasiljem v družini, zanemarjanjem in skrbništvom. V raziskavo niso bili vključeni otroci, ki so bili osumljeni ali obdolženi v kazenskem postopku.

To delo je omogočilo dopolnitev postopkovnih kazalnikov in kazalnikov učinka s kvalitativnimi podatki za devet od desetih držav članic EU, vključenih v raziskavo. Mnenje agencije FRA o otrokom prijaznem pravosodju, predstavljeno v tem povzetku, temelji na skupni analizi razgovorov s strokovnjaki in otroki.

Ta raziskava je del širših dejavnosti agencije FRA v zvezi z otrokovimi pravicami, ki so eno od njenih ključnih tematskih področij. Agencija FRA je navedene dejavnosti opisala v svojem večletnem okviru ter upoštevala pri oblikovanju kazalnikov otrokovih pravic in zbiranju podatkov o otrocih v posebej ranljivem položaju – o otrocih, ki so žrtve trgovine z ljudmi, otrocih, ki so ločeni od družine in zaprosijo za azil, ženskah, ki so izkusile nasilje v otroštvu, ter nasilju nad invalidnimi otroki. Zadevne dejavnosti so povezane tudi z dejavnostmi agencije FRA v zvezi z dostopom do pravnega varstva in podporo žrtvam.

Hkrati je Evropska komisija v vseh državah članicah EU, kjer so bili na voljo, zbirala statistične podatke in informacije o vključevanju otrok v civilne, upravne in kazenske sodne postopke. Podatki zajemajo zadevno zakonodajo in politike, veljavne od 1. junija 2012. Poročilo o politiki s povzetkom ugotovitev je bilo objavljeno leta 2015 in vključuje priporočila za države članice.

Ključne ugotovitve in na dognanjih temelječa priporočila

Z uvedbo posebnih ukrepov za zagotovitev otrokom prijaznejših sodnih postopkov se otrokom olajša dostop do pravnega varstva in spodbuja njihova učinkovita udeležba v sodnih postopkih ter tako prispeva k preprečitvi omejevanja ali kršenja pravic otrok, udeleženih v takih postopkih.

Strokovnjaki so v odgovorih poudarili potrebo po jasnih in doslednih standardih za vse zadevne strokovnjake ter sistematičnem spremljanju izvajanja teh standardov. Raziskava z otroki potrjuje navedeno ugotovitev. Z vidika otrok je vedenje strokovnjakov ključno za to, da so postopki otrokom prijazni ter

da se počutijo varno in sproščeno. Če otroci čutijo, da jih strokovnjaki obravnavajo spoštljivo, da so do njih odkriti in prijazni, jim prisluhnejo in resno jemljejo njihova mnenja, pogosteje navedejo, da so bili obravnavani pravično in v skladu z njihovimi koristmi. Strokovnjaki, katerih ravnanje otroci ocenijo pozitivno, tudi pogosteje uporabljajo otrokom prijazne prostore za obravnavo ter zagotovijo starosti primerne in otrokom prilagojene informacije. Teža, ki se pripisuje načinu, kako strokovnjaki obravnavajo otroke, poudarja potrebo po jasnih praktičnih smernicah in usposabljanju za vse strokovnjake, ki so v stiku z otroki.

Oseba, ki vodi razgovor: „In kaj je po vašem mnenju najpomembnejše za zagotovitev otroku prijaznih razmer?“

Otrok: „Ljudje, ki vodijo razgovore. Mislim, da so ti najpomembnejši – morali bi biti umirjeni in prijazni. To je ključno.“ (Poljska, moški, 16 let, žrtev, primer nasilja v družini)

Za otroke je zelo pomembno tudi, da so udeleženi. Tako kot strokovnjaki so tudi otroci poudarili, da za učinkovito udeležbo potrebujejo informacije in podporo med celotnim postopkom ter ustrezno izvajanje postopkovnih jamstev. Otroci in strokovnjaki so agenciji FRA tudi konkretno predlagali, kako naj se zagotovijo otrokom prijaznejši postopki, ter opredelili več obetavnih praks, od katerih so nekatere predstavljene v tem povzetku in glavnih poročilih.

Mnenje agencije FRA št. 1

Države članice EU morajo zagotoviti otrokom prijazne pravosodne sisteme in spoštovanje otrokovih pravic, ne glede na to, kje in kako otroci pridejo v stik s pravosodnim sistemom. Države članice bi zato morale razmisliti o oceni svojih pravosodnih sistemov ter opredeliti politik in praks, zaradi katerih kazenski in civilni postopki niso otrokom prijazni. V oceni bi morale upoštevati ustrezno raziskavo Evropske komisije in agencije FRA, vključno s priporočili iz poročila Komisije o politiki o vključevanju otrok v kazenske, civilne in upravne sodne postopke. Nato bi morale pripraviti delovni načrt, pri tem pa upoštevati obetavne prakse drugih držav članic, ki si jih lahko izmenjajo nacionalni in regionalni akterji ter akterji na ravni EU. Države članice in po potrebi EU bi morale razmisliti o ozaveščanju deležnikov o otrokom prijaznem pravosodju.

Pravica do izjave

Pravica do izjave in izražanja mnenja je bistvena za učinkovito udeležbo v sodnih postopkih. To pravico otrokom zagotavljajo EU, Svet Evrope in ZN.

Vzpostavitev postopkovnih jamstev za zagotovitev udeležbe otrok

Zakonodaja EU določa posebne pravice in zaščitne ukrepe za otroke, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, ter minimalne zaščitne ukrepe za otroke, ki so bili priče nekaterih kaznivih dejanj, ne določa pa enakovrednih zaščitnih ukrepov za otroke, udeležene v civilnih postopkih. Prav tako pravo EU ne določa zaščitnih ukrepov za otroke, ki so bili priče kaznivih dejanj, ki niso zajeta s posebno zakonodajo – na primer

o trgovini z ljudmi ali spolnem izkoriščanju. V takih primerih določajo nekatere obveznosti različni mednarodni instrumenti, vključno z Evropsko konvencijo o uresničevanju otrokovih pravic, ki jo je sprejel Svet Evrope.

Postopkovnih jamstev za otroke, ki so bili žrtve kaznivih dejanj je več. Direktiva o preprečevanju trgovine z ljudmi (2011/36/EU), direktiva o boju proti spolni zlorabi in spolnemu izkoriščanju otrok ter otroški pornografiji (2011/93/EU) in novejša direktiva o pravicah žrtev (2012/29/EU) tako vključujejo naslednje: zaslišanja otrok, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, so številčno omejena, potekajo v posebej za to zasnovanih prostorih, opravijo pa jih usposobljeni strokovnjaki – po možnosti ista oseba; preprečijo se vizualni stiki med otroki in storilci kaznivih dejanj; otrokom ni treba osebno priti na sodišče, temveč se zaslišanje opravi s pričanjem prek sredstev komunikacijske tehnologije ali z uporabo avdiovizualnih zapisov njihovega zaslišanja kot dokazom; zaslišanja so zaprta za javnost, otroke pa spremlja pravni zastopnik ali odrasla oseba, ki jo sami izberejo.

Strokovnjaki in otroci menijo, da so taka postopkovna jamstva ključna. Strokovnjaki poudarjajo, da se z njimi zmanjša stres pri otrocih, olajša njihova udeležba v sodnih postopkih in zmanjšuje možnost sekundarne viktimizacije. Poleg tega so strokovnjaki iz vseh desetih držav članic, vključenih v raziskavo, navedli primere, ki ponazarjajo, da neizvajanje takih zaščitnih ukrepov zelo slabo vpliva na postopek in otroke. Otroci soglašajo, da se z zaščitnimi ukrepi zmanjša njihov stres med pričanjem, zato lahko bolj odkrito sodelujejo; zaščitni ukrepi, ki se ne izvajajo sistematično, so lahko glavni vir strahu in nelagodja.

„Otroka ne bi smeli mučiti s tem, da mora tako velikokrat ponoviti zgodbo ... To je zelo mučno ... Po moje naj jo pove samo enkrat, na primer ... naj jo pove neposredno psihologu, preiskovalcu, pove nekemu, nato pa bi morali ti celotno pričanje prenesti sodniku, otrok pa ne bi smel biti znova pozvan na zaslišanje. In v najslabšem primeru [otrok bi moral povedati] sodniku ... toda ne na sodišču.“ (Bolgarija, ženska, 14 let, žrtev, primer spolne zlorabe)

Otroci so posebno hvaležni, če na pričanju ni obdolžencev ter njihovih družinskih članov ali prijateljev, ali če to ni mogoče, če se uporabijo zaslони, ki preprečujejo vizualni stik. Pod stresom so, če morajo pričati več kot enkrat, pred veliko ljudmi in v otrokom neprijaznem okolju. Otroci imajo na splošno raje, da je na obravnavah čim manj ljudi, in želijo biti obveščeni o vlogah posameznikov na obravnavi. Nekaterim otrokom, udeleženi v kazenskem postopku, se zdi zelo pomembno, da se lahko o razpoložljivih postopkovnih jamstvih odločijo na podlagi prejetih informacij in ob poznavanju

morebitnih posledic izbire nekaterih ukrepov namesto drugih. Cenijo tudi, da lahko izberejo spol strokovnjakov, ki vodijo obravnavo, ter ali in kdaj jih bo spremljala oseba, ki ji zaupajo – včasih so raje sami s strokovnjaki, ki vodijo obravnavo.

„Raje bi videla, da bi [navzkrižno zaslišanje] potekalo za zaslonom, ker se je lažje pogovarjati osebno kot po [video] povezavi ... O tem smo se pogovarjali in vprašala sem jih: Če bi bila za zaslonom, kdo bi me lahko videl? Povedali so mi, da bi me lahko videli samo porota in sodnik ter osebe, ki me sprašujejo. Zato sem se namesto za videopovezavo odločila za navedeno možnost.“ (Združeno kraljestvo, ženska, 17 let, žrtev, primer spolne zlorabe)

Zakonodaja v večini držav članic za kazenske postopke določa postopkovna jamstva, kot sta fizična prilagoditev okolja, v katerem poteka obravnavo, in nadzorovani stik z drugimi strankami, zlasti obdolžencem. Na splošno se zdijo kazenskopravne določbe o organu, ki je odgovoren za zaslišanje otroka, okolju, v katerem je otrok zaslišan, in informacijah, ki se zagotovijo otroku, podrobnejše kot civilnopravne. Civilnopravne določbe so bolj razdrobljene: zaslihanje otroka je lahko obvezno, neobvezno ali pa sploh ni urejeno, odvisno od vrste primera. Namesto civilnega postopka se pogosto predlaga mediacija.

Strokovnjaki priporočajo enako uporabo postopkovnih jamstev za vse otroke tako v kazenskih kot tudi v civilnih postopkih. Podobno se otroci, ki so udeleženi v kazenskem in civilnem postopku, kot so postopki dodeljevanja skrbništva, povezani s primeri nasilja v družini, pritožujejo, da postopkovna jamstva, ki so na voljo v kazenskem postopku, v civilnem postopku niso. To na primer vključuje možnost preprečitve vseh stikov z obdolženci, ki so lahko njihovi starši.

Mnenje agencije FRA št. 2

Države članice EU bi morale zagotoviti, da se s postopkovnimi jamstvi zagotavlja udeležba otrok v sodnih postopkih in učinkovito varuje njihova pravica do izjave. To vključuje zapolnitev vrzeli v kazenskopravnih okvirih držav, ki nimajo dovolj zaščitnih ukrepov, zlasti za otroke, ki so bili priče kaznivih dejanj. V civilnih postopkih bi bilo treba uvesti podobne zaščitne ukrepe, kot so na voljo v kazenskih postopkih, pri čemer bi bilo treba posebno pozornost nameniti otrokom, udeleženi v več postopkih, kot so postopki dodeljevanja skrbništva, povezani s primeri nasilja v družini. Države članice bi morale razmisliti tudi o pogostejši uporabi otrokom prilagojenih različic mediacije.

Mnenje agencije FRA št. 3

Da se prepreči nepotrebno ponavljanje, tudi med sodno obravnavo, bi morale države članice EU obravnave, med drugim tudi predhodne, snemati z videokamero, pri tem pa zagotoviti, da so videozapisi pravno dopustni dokazi. Države članice bi morale snemanje z videokamero uporabljati kot običajno prakso v kazenskih in kot izbirno možnost v civilnih postopkih. Policijske postaje, sodišča in druge lokacije, kjer potekajo zaslihanja, bi morale biti opremljene z delujočo snemalno opremo, strokovnjaki pa bi morali biti usposobljeni za njeno uporabo.

Mnenje agencije FRA št. 4

Države članice EU bi morale zagotoviti, da vsi, ki sodelujejo pri odločitvi, kdo naj bo prisoten na obravnavi, ustrezno upoštevajo otrokove koristi. Strokovnjaki bi se morali posvetovati z otroki, ali naj bodo na obravnavi druge osebe in če da, kdaj in kdo. To vključuje prisotnost podpornih oseb, kot so socialni strokovnjaki, in oseb, ki jim otroci zaupajo, kot so starši, rejniki in skrbniki.

Zrelost otroka

Ocena zrelosti

Otrokova zrelost je ključna za določitev, kako naj se udeleži sodnega postopka. Strokovnjaki, s katerimi je bil opravljen razgovor, so navedli, da ocene zrelosti večinoma temeljijo na mnenju posameznih sodnikov ali pa se zrelost določi glede na starostno skupino in brez jasnega sklopa meril. Metode, kot je ocena sposobnosti, ki se imenuje po Victoriji Gillick in jo uporabljajo v Združenem kraljestvu, se v državah ne uporabljajo dosledno. Poleg tega številni strokovnjaki podcenjujejo otrokovo znanje in sposobnost razumevanja, ker ne poznajo individualnega vedenja zadevnega otroka in o njem niso bili poučeni.

Mnenje agencije FRA št. 5

Države članice EU bi morale za preprečitev uporabe starostnih omejitev ali drugih arbitrarnih omejitev, določenih v zakonu ali praksi, v zvezi z otrokovo pravico do izjave v zakonodajo uvesti jasna merila za določitev otrokove zrelosti in sprejeti metode za oceno otrokove zrelosti. To bi prispevalo k bolj objektivni opredelitvi najboljšega načina udeležbe otrok v sodnih postopkih.

Ustrezno upoštevanje zrelosti

Pravica do izjave je izbira in ne obveznost, otroci pa poudarjajo, da bi se moralo njihovo mnenje upoštevati pri določitvi načina njihovega zaslišanja. Strokovnjaki bi morali sprejeti dejstvo, da imajo otroci jasna stališča in številne predloge, kako bi bili lahko po njihovem mnenju postopki otrokom prijaznejši. Otroci na primer predlagajo, naj se upošteva, da ne komunicirajo enako kot odrasli, zlasti ko so mlajši.

Kadar se otroci odločijo za udeležbo v sodnem postopku, bi jim bilo treba bolj olajšati udeležbo. Ukrepi bi morali temeljiti na individualni oceni otroka in biti prilagojeni njegovi starosti, zrelosti, ravnim razumevanja in morebitnim težavam pri komunikaciji ter okoliščinam posameznega primera.

„[S]odnica je bila zelo prijazna in mi je še enkrat pojasnila, da se mi ni treba ničesar bati, da ne je ljudi – zopet je govorila prijazno, v šaljivem tonu – in povedala, da jo lahko kadar koli med zaslišanjem prekinem, če bi potrebovala odmor, da bomo nadaljevali, ko bom znova pripravljena, in končali, če bom nadaljevanje zavrnila.“ (Bolgarija, ženska, 16 let, stranka, primer skrbništva)

Otroci, s katerimi je bil opravljen razgovor, so navedli, da jim odprt, pozoren, spoštljiv in prijateljski pristop najbolj pomaga, da izrazijo svoje želje in občutke.

Mnenje agencije FRA št. 6

Države članice bi morale za lažjo udeležbo otrok določiti, da so postopki individualne ocene obvezni, ter usposobljenim strokovnjakom zagotoviti jasne smernice za izvedbo individualnih ocen na način, ki je prilagojen otroku in ustreza njegovi starosti. Da se otrokom v posebej ranljivem položaju pomaga pri izražanju mnenja, je morda treba sprejeti posebne ukrepe, vključno s tolmačenjem oziroma prevajanjem.

Zagotovitev pravil in smernic za strokovnjake o zaslišanju otrok

Strokovnjaki in otroci pravijo, da uporaba otrokom prijazne komunikacije ni običajna praksa. Poleg tega zlasti za civilne postopke pogosto ni pravil in smernic, s katerimi bi bilo izrecno določeno, kako naj strokovnjaki vodijo obravnave. Zato so v skoraj vseh državah članicah v kazenskih in civilnih postopkih načini obravnave in prilagoditev komunikacije potrebam otrok odvisni od spretnosti in veščin posameznih strokovnjakov. Razlikujejo se tudi med sodišči in regijami. Strokovnjaki, s katerimi

je bil opravljen razgovor, so navedli, da imajo strokovnjaki, zlasti policisti in sodniki, na splošno premalo posebnega znanja za zaslihanje otrok.

Kjer so na voljo bolj standardizirana in podrobna pravila ali smernice, na primer take, kot jih uporabljajo na Finskem ali v Združenem kraljestvu, je pravica otrok do izjave bolj varovana. Strokovnjaki ugotavljajo, da se število obravnav zmanjšuje, vedenje strokovnjakov pa postaja otroku prijaznejše, zato se otroci počutijo varnejše, kar jim omogoča bolj učinkovito udeležbo.

Mnenje agencije FRA št. 7

Države članice EU in po potrebi EU bi morale strokovnjakom zagotoviti jasne smernice in podrobna pravila o zaslišanju otrok. S tem bi se zagotovilo, da pravilno uporabljajo postopkovna jamstva, zahtevana v skladu z nacionalno zakonodajo in zakonodajo EU, ter da na obravnava v kazenskih in civilnih postopkih uporabljajo dosleden in otrokom prijazen pristop. Hkrati bi bilo treba zagotoviti standardizacijo postopkov ter koordinacijo različnih akterjev in skupin strokovnjakov ter tako zagotoviti usklajenost obravnave. K izboljšanju postopkov bi pripomogla izmenjava smernic in obetavnih praks v državah članicah EU in med njimi.

Uvedba specializiranih sodišč, senatov ali sodnikov za otroke

Vse države članice nimajo kazenskih ali civilnih sodišč, oddelkov, senatov ali sodnikov, ki bi bili specializirani za delo z otroki. Take specializirane enote ali sodniki pogosteje uporabljajo specializirane strokovnjake, ki so se usposabljali na področju otroške psihologije in otrokovega razvoja, uporabo specializiranih tehnik za zaslihanje otrok in pristojnosti sodnika za otroke. Taka sodišča imajo tudi pogosteje otroku prijazne prostore in informativno gradivo ter varovalna orodja, vključno s komunikacijsko tehnologijo, kot so videopovezave.

Mnenje agencije FRA št. 8

Države članice EU bi morale razmisliti o ustanovitvi specializiranih sodišč za otroke ali specializiranih oddelkov oziroma senatov v okviru rednih sodišč, ki bi imeli strokovno znanje s področja otrokovih pravic in otrokom prijaznega pravosodja. Tako bi se pomagalo zagotoviti, da bi se primeri, v katerih so udeleženi otroci, obravnavali v otrokom prilagojenem okolju. Treba bi bilo ustanoviti tudi specializirane enote strokovnjakov za delo z otroki, med drugim tudi znotraj policije, pravosodja in pravnih poklicev.

Uporaba otrokom prijaznih prostorov za zaslišanje otrok

Sekundarna zakonodaja EU določa, da se morajo zaslišanja otrok, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, izvajati v prostorih, ki so zasnovani za ta namen ali temu prilagojeni. Vendar otrokom prijazne sobe, tj. prostori, v katerih naj bi se otroci počutili prijetno in varno, niso običajna praksa. Pogosteje se uporabljajo za zaslišanje v kazenskih kot v civilnih postopkih, toda celo v kazenskih zadevah otroci na hodnikih ali v čakalnicah pogosto srečajo domnevne storilce kaznivih dejanj. Kjer zaslišanje otrok poteka v običajnih pisarnah ali na sodišču, so prostori redko zasnovani posebej za zaslišanje otrok, oblikovanje otroku prijaznejšega okolja pa je prepuščeno zadevnemu specialistu.

Več držav si je prizadevalo oblikovati otrokom prijazne sobe za zaslišanje, ki bi bile na voljo za kazenske zadeve, med drugim tudi z opremljanjem policijskih postaj z otrokom prijaznimi sobami za zaslišanje, v katerih so običajno igrače, videorekorderji za snemanje zaslišanj za poznejšo uporabo na sodišču in drugo orodje za zbiranje dokazov. Strokovnjaki in otroci, s katerimi je bil opravljen razgovor, so tako prilagojene prostore ocenili zelo pozitivno.

Poljska in Bolgarija sta razvili otrokom prijazne „modre sobe“, v katerih je za polprepustnim ogledalom tudi opazovalni prostor, namenjen sodnikom in drugim ustreznim osebam, vendar razpoložljivost teh sob po državi ni enotna. Udeleženci razgovorov so omenili tudi „otroške hiše“ na Islandiji in Norveškem, ki zagotavljajo celovite medagencijske večdisciplinarne storitve za otroke, ki so žrtve in priče, na enem mestu, ki je namenoma locirano zunaj sodišč. Take otroške hiše uporabljajo tudi na Hrvaškem, Danskem in Švedskem, nedavno so jih uvedli tudi na Cipru, v postopku priprave pa so v Angliji (Združenem kraljestvu), Estoniji in Španiji.

Otrokom se na splošno zdi sodno okolje zastrašujoče in ga povezujejo s kriminalom. Zato imajo rajši obravnave zunaj sodnega okolja ali v otrokom prijaznih sobah za zaslišanje na sodišču kot v sodni dvorani ali otrokom neprijaznem okolju – pod pogojem, da tudi pristop strokovnjakov dojemajo kot otrokom prijazen.

V različnih državah članicah EU imajo otroci, udeleženi v civilnih in kazenskih postopkih, enako mnenje o tem, kakšno bi moralo biti otrokom prijazno okolje: moralo bi biti zunaj sodnega okolja, pobarvano s svetlimi barvami, okrašeno z otrokom prijaznimi elementi, kot so slike in risbe, ki so jih naredili drugi otroci, ter rastlinami ali cvetjem. Podobno kot strokovnjaki, s katerimi je bil opravljen razgovor, so tudi otroci navedli, da bi morale biti

razpoložljive igrače ali igre primerne za različne starostne skupine.

„Menim, da [sodna dvorana] ne bi smela biti tako črno-bela, kajti, ne vem, kako naj opišem, bila je grozna. Katastrofalna! Morda bi morali dodati nekaj barve, na primer zeleno, da bi bila malo bolj živahna. Ko sem vstopil, so bili vsi kot duhovi. Čudil sem se, kam sem prišel. Vsi so samo strmeli vame, nato je vstopil sodnik, tudi on je bil v črno-belih oblačilih in imel je črno kravato ... Stoli so bili beli, črni, beli, črni, črni, beli, beli, črni ...“ (Hrvaška, moški, 15 let, priča, primer nasilja v družini)

Mnenje agencije FRA št. 9

Države članice EU bi morale zagotoviti, da se zaslišanje opravi v otrokom prijaznih prostorih, po možnosti zunaj sodnega okolja, saj se s tem spodbuja učinkovita udeležba otrok in prispeva k zagotavljanju spoštovanja njihovih pravic. Prostore bi bilo treba v skladu s predlogi otrok pobarvati s svetlimi barvami in vključiti otroku prijazne značilnosti, kot so slike, ki so jih naredili drugi otroci, rastline ter različne igrače in igre, primerne za različne starostne skupine.

Mnenje agencije FRA št. 10

Države članice EU bi si morale prizadevati, tudi na podeželju, za sistematično uvajanje otrokom prijaznih ločenih sob za zaslišanje in čakalnic, namenjenih različnim službam. Otrokom prijazne sobe za zaslišanje bi morale biti na voljo za kazenske in civilne postopke, da se otrokom omogoči neovirano in polno uveljavljanje njihove pravice do izjave v prostoru, v katerem se počutijo prijetno in varno. Ker je za otroke najpomembnejši dejavnik vedenje strokovnjakov, je poleg uporabe takih sob pomembno tudi, da obravnave vodijo usposobljeni strokovnjaki.

Zagotovitev brezplačne pravne pomoči, vključno z brezplačnim in preprostim dostopom do pravnega zastopanja

Zakonodaja EU na področju kazenskega prava podeljuje otrokom, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, pravico do pravnega svetovanja in pravnega zastopanja, ki sta brezplačni, če žrtev nima zadostnih finančnih sredstev. Otrokom, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, bi bilo treba priskrbeti tudi posebnega zastopnika, če je nosilec starševske odgovornosti onemogočeno zastopanje otroka.

V *Smernicah Združenih narodov (ZN) o dostopu do brezplačne pravne pomoči v kazensko-pravnih sistemih* iz leta 2012 je navedeno, da bi morali biti otroci vedno izvzeti iz ocen materialnega položaja. Nacionalna zakonodaja v šestih od desetih državah, vključenih v raziskavo, dodeljuje otrokom, ki so bili priče kaznivih dejanj, pravico do pravne pomoči; otroci, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, imajo to pravico v vseh državah, razen v Združenem kraljestvu glede na njegov sistem občega prava. V petih državah iz vzorca pa se zahteva ocena materialnega položaja. Poleg tega so sodelujoči iz vseh držav navedli, da v civilnopravnih zadevah pravno zastopanje za otroke ni na voljo, ker morajo otroci za pridobitev pravne sposobnosti dopolniti določeno starost. V družinskopravnih postopkih imajo starši pogosto odvetnika, sam otrok pa ne. V petih državah, vključenih v raziskavo, se lahko imenujejo pravni svetovalec ali skrbniki, ki zastopajo otrokove koristi.

Strokovnjaki so opozorili na več težav v zvezi z dostopom do pravne pomoči: med drugim so to pomanjkanje smernic, kako zaprositi za brezplačno pravno pomoč, usposabljanje in razpoložljivost pravnikov, specializiranih za otroke, ter pravočasno in sistematično imenovanje pravnih zastopnikov. V več državah kljub temu obstajajo obetavne prakse. V Franciji so na primer v več mestih vzpostavili kontaktne točke, na katerih imajo otroci dostop do specializiranih pravnikov, ki jih seznanijo z njihovimi pravicami ter jim svetujejo in pomagajo v civilnih ali kazenskih zadevah.

Otroci, s katerimi je bil opravljen razgovor, so pri vseh vrstah postopkov redko navedli, da so prejeli pravno podporo. V ugotovitvah je poudarjeno, da zagotavljanje pravne pomoči v večini držav ni institucionalizirano. Nekateri otroci v odvetnikih ali pravnih svetovalcih ne vidijo vira podpore, ker menijo, da jih ti niso poučili o postopku ter njihovi vlogi in odgovornostih. Nekateri otroci, udeleženi v postopkih v zvezi s skrbništvom, so navedli, da so raje uporabili pravno zastopanje svojih staršev, kot da bi imeli svojega odvetnika. Ti otroci velikokrat negativno gledajo na zagotovljeno podporo, ker menijo, da strokovnjaki dajejo prednost interesom staršev pred čustvi in željami otrok.

Mnenje agencije FRA št. 11

Države članice EU bi morale vsem otrokom brezpogojno zagotoviti pravno pomoč, vključno z brezplačnim dostopom do pravnega zastopanja med celotnim postopkom. Poleg tega bi morale pravno pomoč institucionalizirati ter vsem otrokom in njihovim staršem ali skrbnikom zagotoviti jasne smernice o dostopu do pravne pomoči. Za zastopanje otrok v civilnih in kazenskih postopkih bi morali biti na voljo odvetniki, specializirani za otroke. Prepoznati bi bilo treba birokratske ovire, kot so dolgotrajni postopki ali ocene materialnega položaja, in jih odpraviti.

Skrajšanje trajanja postopka

Sedem od desetih držav članic EU, vključenih v raziskavo, ima posebno zakonodajo za preprečitev neupravičenega odlašanja v kazenskih sodnih postopkih, v katerih so udeleženi otroci. Nekatere so omejile trajanje sodnih postopkov, druge pa določile, da je prednostna naloga v takih zadevah hitrost. Podobno zakonodaja EU na primer določa, da se otroci žrtve zaslišijo brez neupravičenega odlašanja. V civilnih postopkih pa samo tri države prednostno obravnavajo zadeve, v katerih so udeleženi otroci, in še to v samo zelo posebnih primerih.

Sodni postopki so v skladu s poročili dolgotrajni v vseh državah članicah, in sicer zaradi premorov med obravnavami v različnih fazah postopka in števila obravnav. Strokovnjaki opozarjajo, da k zmanjšanju števila obravnav in skrajšanju postopkov prispevata formalno in neformalno večdisciplinarno sodelovanje.

Otroci pogosto navajajo dolgotrajne postopke – kazenske in civilne – ter pravijo, da to slabo vpliva na njihovo vsakdanje življenje. Kritični so do premorov med obravnavami v različnih fazah postopka, večkratnih, pogosto ponavljajočih se obravnav, na katerih se srečajo s številnimi strokovnjaki, ter same narave pravosodnih sistemov. Predlagajo, naj se izjava poda samo enkrat in naj se prednostno obravnavajo zadeve, v katerih so udeleženi otroci. Številni otroci so tudi poudarili, da so bile obravnave dolgotrajne, pogosto tudi zaradi dolgotrajnega čakanja pred pričanjem. Podobno so bili nekateri otroci, udeleženi v civilnih postopkih, kritični do dolgotrajnega ocenjevanja na obravnavah, ki so jih izvajali socialni strokovnjaki, zlasti v zadevah v zvezi s skrbništvom.

„Tam so bile tri osebe, ki so mi zastavile samo eno vprašanje: ‚Ali ti je tam všeč v centru, v katerem si zdaj?‘. In jaz sem odgovoril: ‚Da, zdaj sem dobro, dobro sem.‘ Nikakor pa me ni nihče vprašal, ali si želim, da bi me kdo posvojil ali da bi se preselil drugam ... Ni bilo v redu, ker so mi zastavile preprosto vprašanje, in bilo je, kot da bi bil pod zaprisego, mislim, preprosto vprašanje in ... Tam sem bil dve minuti, to je to ... Vem tudi, da bi otrok moral biti tam več kot dve minuti.“ (Romunija, moški, 17 let, stranka, primer ukrepa institucionalnega varstva)

Nasprotno pa se otroci, udeleženi v zadevah v zvezi z institucionalno nastanitvijo, pritožujejo, da so obravnave tako kratke, da ne morejo izraziti svojih želja in občutkov v zvezi z življenjskimi odločitvami, pomembnimi za njihovo prihodnost.

Mnenje agencije FRA št. 12

Države članice EU bi morale zagotoviti, da je trajanje kazenskih in civilnih postopkov sorazmerno z otrokovimi koristmi, ter uvesti učinkovite zaščitne ukrepe za preprečitev neupravičenih odlašanj in premorov ter nepotrebnih večkratnih zaslišanj otrok. Z jasnimi pravili bi bilo treba omejiti skupno število zaslišanj otrok in obravnav v civilnih in kazenskih zadevah. Države članice bi morale za zmanjšanje števila obravnav spodbujati tesnejše sodelovanje med strokovnjaki z različnih področij. Snemanje obravnave s kamero bi moralo postati običajna praksa, da bi se zmanjšalo število zaslišanj otroka.

Mnenje agencije FRA št. 13

Države članice EU bi morale zagotoviti, da je trajanje obravnave v kazenskih in civilnih postopkih sorazmerno z otrokovimi koristmi. Strokovnjaki bi morali zagotoviti ustrezne sodne ureditve za preprečitev nepotrebnega dolgotrajnega čakanja in imeti na voljo usposobljene strokovnjake, ki razumejo otrokove potrebe. Poskrbeti bi morali tudi, da se otrokom dodeli dovolj časa za polno udeležbo v postopku, tj. da lahko izrazijo svoje želje in občutke.

Pravica do obveščeniosti

Raziskava agencije FRA je pokazala, da večina držav članic nima jasnih zahtev, pravil in uveljavljenih praks o tem, kdaj, o čem in kako se obvesti otroke, ter to prepuščajo presoji posameznikov, ki informacije posredujejo. Zlasti v civilnih postopkih ima večina držav članic EU samo dokaj splošno zakonodajo

o obveznosti obveščanja, ki se uporablja tako za otroke kot tudi odrasle; otroci in strokovnjaki so opozorili na veliko manj obveščanja v civilnih postopkih kot v kazenskih postopkih.

Sekundarna zakonodaja EU določa pravico žrtev kaznivih dejanj do obveščeniosti v postopku. Direktiva o pravicah žrtev določa, da so otroci, ki so bili žrtve, in nosilci starševske odgovornosti ali drugi pravni zastopniki obveščeni o vseh ukrepih ali pravicah, ki so posebej osredotočeni na otroka. Zagotavlja splošno pravico žrtev do obveščeniosti v različnih fazah postopka in o posebnih zadevah.

Obvezni postopki za določitev, kako, kdaj in o čem obveščati otroke ter kdo naj jih obvešča

Strokovnjaki na splošno menijo, da so nacionalni okviri na področju kazenskega in civilnega prava preveč splošni. Manjkajo podrobnosti o tem, kje, kdaj, o čem in kako bi bilo treba obveščati otroke ter kdo bi jih moral obveščati. Posredovane informacije se zato razlikujejo, številni otroci pa posledično niso zadostno obveščeni.

Obveščanje je glede na zbrana poročila slabo med postopkom in po njem ter zlasti o odločitvah sodišča. Samo v dveh državah, vključenih v raziskavo, je treba otroke o sodbi in posledicah kazenskega postopka, v katerem so udeleženi, obvestiti na otrokom prijazen način. Obveznost obveščanja otrok, udeleženih v civilnih postopkih, je še manj izrazita. Otroke, ki še nimajo pravne sposobnosti, večinoma obvestijo starši ali zakoniti zastopniki.

Otroci menijo, da je pri zagotavljanju informacij najpomembnejše otrokom pomagati, da razumejo postopek. Pogosto se pritožujejo, da ne prejmejo najnovejših informacij in informacij o razvoju njihove zadeve med postopkom, na primer o tem, kje so med kazenskim postopkom obdolženci, ali o prisotnosti staršev ali sorodnikov v civilnih postopkih. Otroci predlagajo, naj se jim informacije zagotovijo dovolj zgodaj, da se bodo lahko pripravili na obravnavo, nato pa dosledno in redno med celotnim postopkom. V razumnem času želijo prejeti tudi informacije o morebitnem trajanju čakanja pred obravnavami, trajanju postopka ter sodbi in njenih posledicah.

„Mislim, da je pomembno obveščati otroka, tako da lahko razume. Čemu je namenjen prostor: da bi se otrok v njem počutil bolj sproščeno. Da torej otrok ve, kam gre in zakaj.“ (Francija, ženska, 17 let, stranka, primer zaščite otroka, neustrezno starševstvo)

Otroci nadalje priporočajo, naj strokovnjaki zagotovijo smernice za njihovo vedenje med

zaslišanjem in povratne informacije po zaslišanju, da bodo vedeli, kako so se odrezali na sodišču in kako njihovo pričanje vpliva na postopek.

Razpoložljivost otrokom prilagojenih informacij

V skladu z zakonodajo EU morajo države članice poskrbeti, da ustna ali pisna komunikacija z žrtvami kaznivih dejanj, vključno z otroki, poteka v preprostem in razumljivem jeziku. Več držav je pripravilo otrokom prijazno gradivo, v katerem so pojasnjeni pravni postopek, otrokove pravice in kaj jih čaka na sodišču. Več informativnega gradiva je na voljo za otroke, ki so bili žrtve in priče kaznivih dejanj, udeležene v kazenskopravnih postopkih, za udeležene v civilnih postopkih pa manj. Včasih se otrokom preprosto izroči gradivo, ki se uporablja za obveščanje odraslih, ne da bi bilo prilagojeno njihovi ravni razumevanja in uporabe jezika.

V Združenem kraljestvu (Anglija, Škotska in Wales) so za različne starostne skupine pripravili različne brošure o civilnem in kazenskem postopku. Brošure za mlajše otroke so zelo slikovite, zanimanje otrok poskušajo vzbuditi s sestavljanjkami in igrami, brošure za starejše otroke pa vsebujejo manj slik ali grafičnih prikazov, ki so tudi stvarnejši in podrobnejši. Vendar je tako gradivo pogosto na voljo samo prek posameznih organizacij ali nevladnih organizacij, ni pa sistematično na voljo v vsej državi. In tudi če je na voljo splošno otrokom prijazno informativno gradivo, je v obvestilih ali sodnih pozivih pogosto uporabljena pravna terminologija brez otroku prijaznega jezika ali pa so naslovljeni neposredno na starše.

Otroci so redko navedli, da jim je bilo zagotovljeno otrokom prijazno gradivo, vendar v vseh državah priporočajo njegovo uporabo. Z vidika otrok je za zagotovitev pravilnega razumevanja sicer pomembneje, da se pisno gradivo dopolni z ustnimi pojasnili odrasle osebe, ki ji zaupajo. Otroci v več državah so bili zelo kritični do sodnih pozivov, ki jih običajno vroči policija. Če jim jih brez pojasnila vročijo uniformirani policisti v službenih vozilih, se, kot so povedali na razgovorih, prestrašijo in počutijo kot obdolženci, ne pa kot žrtve ali priče.

Mnenje agencije FRA št. 14

Države članice in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da se z zakonodajnimi določbami zagotavlja pravica vseh otrok do obveščeniosti, ki se dosledno uporablja v vseh fazah in vseh vrstah postopkov. S temi določbami bi bilo treba jasno opredeliti, kdo bi moral obvestiti otroke ter kje, kdaj, kako in o čem bi morali biti obveščeni. Z njimi bi bilo treba določiti organ, odgovoren za obveščanje otrok, povečati vlogo psihologov in ustreznih socialnih strokovnjakov pri njihovem obveščanju ter razširiti obseg informacij, ki se v različnih oblikah priskrbijo otrokom v vseh fazah postopka.

Mnenje agencije FRA št. 15

Države članice EU bi morale zagotoviti, da strokovnjaki ne bi navajali preveč podrobnosti o ozadju zadeve, pri čemer to ne bi smelo škoditi vsebini. Pomembne informacije bi bilo treba ponavljati skozi celoten postopek. Poleg informacij o postopkih in pravicah bi bilo treba vključiti tudi smernice o vedenju in informacije o tem, kako otrokovo pričanje vpliva na postopek. Sodne odločbe in njihove posledice bi bilo treba otrokom pojasniti v razumnem času. Obveščanje po sojenju bi moralo vključevati jasno navedbo otrokovih pravic, izida postopka in možnosti, ki so na voljo otroku in njegovim družinskim članom, vključno s pravico do pritožbe in storitvami po sojenju.

Ker ni sistematičnega in standardiziranega zagotavljanja otroku prilagojenih informacij in prilagojenih storitev obveščanja, otroci težje popolnoma razumejo postopke, svoje pravice in posledice svojih izjav. To jih ovira pri sprejemanju odločitev na podlagi informacij in polni udeležbi v postopku.

Oseba, ki vodi razgovor: „Kateri je najboljši način za obveščanje otrok?“

Otrok: „To je odvisno od starosti. Šest- ali sedemletnikom je mogoče veliko pojasniti s slikami, fotografijami, [posebnimi] besedili ... Želela bi nekaj temu podobnega. Ko si majhen, se lahko igraš. Preden bi se dejansko srečali s sodnikom, bi lahko odigrali srečanje z njim. Pomagajte jim razumeti z njihovimi besedami, ki niso besede odraslih. Dobro bi bilo, če otrok ne bi obvestil tri dni prej. Mislim, da najmanj en mesec prej.“ (Francija, ženska, 17 let, stranka, primer zaščite otroka, neustrezno starševstvo)

Mnenje agencije FRA št. 16

Države članice EU bi morale zagotoviti sprejetje pravnih zahtev, v skladu s katerimi je treba otroke na otrokom prijazen način obveščati pred obravnavo, med njo in po njej. Te informacije bi morale zajemati vsebino in obliko obravnave na način, ki je primeren otrokovi starosti in zrelosti. Otrokom prilagojene informacije bi morale biti v ustni in pisni obliki na voljo med celotnim postopkom. Vse informacije, ki se zagotovijo otrokom, bi morale biti prilagojene njihovi ravni razumevanja, starosti in zrelosti ter pripravljene ob upoštevanju njihovih posebnih potreb. Države članice bi morale določiti jasna pravila in smernice za vključitev izvajanja te pravice v kazenski in civilni postopek ter tako zagotoviti razpoložljivost ustreznih informacij o postopkih, v katerih so udeleženi otroci, v standardizirani in usklajeni obliki.

Mnenje agencije FRA št. 17

Države članice in po potrebi EU bi morale zagotoviti sistematično pripravo potrebam otrok prilagojenega pisnega gradiva, v katerem se pojasnijo otrokove pravice, sodni postopek in vloge različnih strokovnjakov, ter razdeljevanje tega gradiva v vseh državah članicah. Uporabiti bi bilo treba različne poti in oblike, vključno z brošurami in letaki, ki so na voljo na spletu in v tiskani obliki, ter avdiovizualnim gradivom, kot so filmi ali TV-oddaje. Otrokom prilagojeni bi morali biti tudi vsebina in oblika pravne dokumentacije, kot so sodni pozivi ali pravna obvestila za otroke. V skladu s priporočili otrok bi moralo gradivo spremljati predvsem ustno pojasnilo odrasle osebe, najbolje strokovnjaka z ustreznimi izkušnjami in znanjem. Obstoječe otrokom prijazno gradivo, vključno z gradivom, ki so ga pripravile mednarodne institucije, kot je Svet Evrope, bi bilo treba razširiti in ga redno uporabljati.

Razpoložljivost podpornih storitev za ustrezno obveščanje otrok in staršev

Direktiva o preprečevanju trgovine z ljudmi in direktiva o boju proti spolni zlorabi in spolnemu izkoriščanju otrok ter otroški pornografiji se sklicujeta na potrebo po zagotavljanju pomoči, podpore in zaščite otrokom, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, in po potrebi njihovim družinskim članom z več ukrepi, vključno z individualnimi ocenami potreb vsakega otroka. Podporo bi bilo treba zagotoviti pred kazenskim postopkom, med njim in po njem.

Direktiva o pravicah žrtev določa, da je treba zagotoviti storitve za podporo žrtvam, ki vključujejo vsaj informacije, nasvete in podporo v zvezi z njihovo vlogo v kazenskem postopku, vključno s pripravo na udeležbo na sojenju, pri čemer so ti podporni ukrepi prilagojeni posebnim potrebam žrtve. Določa tudi, da imajo dostop do storitev za podporo žrtvam tudi družinski člani v skladu s svojimi potrebami in obsegom škode, povzročene žrtvi s kaznivim dejanjem.

Podporne storitve, zlasti za žrtve in priče, so še posebno pomembne pri obveščanju otrok in njihovih staršev, pripravi otrok na obravnavo in njihovem spremljanju med celotnim postopkom, npr. z obiski na domu in spoznavnimi obiski sodišča pred sojenjem. Po mnenju strokovnjakov so te storitve ključne tudi za splošno zaščito otrok. Otroci so zelo hvaležni, če jim strokovnjaki, katerih vedenje dojemajo kot otrokom prijazno, vnaprej zagotovijo informacije v otroku prijaznem okolju. Brez izjeme pozitivno ocenjujejo obiske na domu in obiske pred sojenjem ter uporabo otrokom prijaznih ukrepov in gradiva. Zelo so hvaležni tudi za vzpostavitev zaupnih in doslednih odnosov s strokovnjaki, na katere se lahko med postopkom vedno obrnejo z vprašanji.

Čeprav večina držav članic zagotavlja podporne storitve, je splošno mnenje, da bi bilo treba narediti veliko več. Zdi se, da so v državah članicah, ki nimajo obveznih zahtev, podporni programi osredotočeni predvsem na zelo hude primere, posebne vrste kaznivih dejanj, kot sta trgovina z ljudmi ali spolna zloraba, ter žrtve, ne pa nujno tudi na priče. Otroci menijo, da sami in njihovi starši pogosto ne morejo izkoristiti razpoložljivih podpornih storitev, ker o njih ne dobijo dovolj informacij. Otroci, udeleženi v kazenskem in civilnem postopku, menijo, da so bili v kazenskem postopku s podpornimi storitvami bolj obveščeni in pripravljeni, zlasti pri predhodni obravnavi. Otroci se pritožujejo, da v civilnih postopkih niso obveščeni o namenu obravnave ter posledicah danih izjav in izdanih sodb.

Mnenje agencije FRA št. 18

Države članice in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da so podporne storitve v vseh fazah postopka na voljo vsem otrokom, udeleženi v sodnih in civilnih postopkih. Otroke in njihove družinske člane je treba obvestiti o razpoložljivih storitvah. Pri podpornih storitvah bi bilo treba upoštevati pomembno vlogo staršev in oseb, ki jim otroci zaupajo, pri obveščanju otrok in zagotavljanju podpore.

„Mislim, da je treba otrokom, ki gredo tja [na obravnavo], pojasniti, zakaj so se [člani senata] tako odločili in kaj so pri tem upoštevali ... Oni [otroci] tega ne razumejo in to potem vodi v zamere in jezo.“ (Združeno kraljestvo, moški, 18 let (redno zaslišan od 6. leta starosti), zanj je bil izdan sklep o nadzoru nad skrbništvom)

„[Dobrodelna organizacija] je bila na voljo med celotnim postopkom. Medtem ko sem čakala, so me vse leto nenehno obiskovali ... Ja, bili so mi v veliko oporo.“ (Združeno kraljestvo, ženska, 19 let, žrtev, primer spolne zlorabe)

Ena strokovna kontaktna oseba, ki med postopkom zagotavlja podporo otrokom

Nacionalni kazenskopравни in civilnopravni okviri so navadno preveč splošni in ne določajo, kdo mora obveščati otroke. Zato to nalogo opravljajo zelo različne osebe. V nekaterih državah so strokovnjaki dali nasprotujoče si podatke glede odgovornih oseb za obveščanje otrok, v drugih pa je zaradi pravne nejasnosti v to vključenih več strokovnjakov. Ta naloga je precej pogosto prepuščena staršem, in sicer ne glede na to, ali so dobro obveščeni in ali so nevtralne stranke. Za civilne postopke je na voljo malo podatkov o povezavi med podporo in obveščanjem ali o veljavnih pravilih in smernicah za strokovnjake.

Otroci navajajo najrazličnejše izkušnje v zvezi s tem, kako so prejeli informacije. Menijo, da bi jih morali obveščati starši in strokovnjaki. Navadno dajejo prednost staršem, vendar včasih menijo, da nimajo zadostnega znanja. Otroci, ki so jih obveščali strokovnjaki na otrokom prijazen način in z otrokom prijazno vsebino, to ocenjujejo pozitivno. Manj pogosto so otroci opozorili na druge vire informacij, s katerimi je mogoče dopolniti osnovno obveščanje, vključno s spletišči in t. i. televizijskimi igranimi serijami sodnih postopkov.

Če otroka stalno spremlja podporna oseba, se s tem zagotovi ustrezna obveščenost otroka in staršev, zlasti med dolgotrajnimi sojenji. S tem se tudi zagotovi, da ima otrok vedno čustveno podporo ustrezno usposobljene osebe. Otroci, ki se jim ne dodeli en strokovnjak, so pogosto slabo obveščeni. Drugače pa je, ko otroka spremlja podporna oseba, ki ga pogosto pripravi in obvešča ali pa zagotovi, da to storijo ustrezni akterji. Tako se zmanjša obremenjenost staršev, ki morda niso najprimernejše osebe za ustrezno obveščanje otrok.

Odzivi strokovnjakov in otrok so v primerih, ko otroka med celotnim postopkom spremlja ena podporna oseba, večinoma pozitivni. Taki primeri obetavnih praks so posredniki v Združenem kraljestvu, pravni svetovalci v Nemčiji in specialisti za podporo žrtvam v več drugih državah članicah.

Mnenje agencije FRA št. 19

Države članice EU bi morale zagotoviti, da otroka v vseh fazah sodnega postopka podpira oseba, ki ji zaupa. Imenovati bi bilo treba eno strokovno kontaktno osebo, ki bi bila odgovorna za:

- 1) zagotavljanje čustvene podpore med celotnim postopkom;
- 2) pripravo otroka na različne faze postopka;
- 3) zagotovitev potrebnih informacij na otroku prijazen način (vključno s preverjanjem, kako otrok razume pravice in postopke);
- 4) zagotovitev razpoložljivosti posebnih oblik in ukrepov za otroke s posebnimi potrebami, kot so tuji otroci brez spremstva, otroci, ki živijo v rejništvu ali državnem skrbništvu, otroci, ki so žrtve nasilja v družini, in invalidni otroci.

Ta kontaktna oseba bi morala uporabljati otroku prijazen pristop, biti ustrezno usposobljena in redno na voljo v vseh fazah postopka; z otrokom bi morala vzpostaviti zaupen in stalen odnos ter se povezati in uskladiti z morebitnimi drugimi vpletenimi skupinami, kot so službe za podporo in zaščito otrok, policisti, sodniki, tožilci, odvetniki ter starši ali skrbniki. Ta oseba bi morala tudi zagotoviti zadostno obveščenost staršev, rejnikov in osebja nastanitvenih centrov o najpomembnejših fazah postopka in vprašanjih v zvezi z njim, da bi lahko ti otrokom zagotovili ustrezne informacije in podporo.

Če ni možnosti za eno kontaktno osebo, bi morale države članice EU zagotoviti, da akterji, odgovorni za obveščanje otrok, svoja prizadevanja učinkovito usklajujejo.

Pravica do zaščite in zasebnosti

Mednarodni standardi jasno določajo, da je zaščita otrok, udeleženih v sodnih postopkih, ob hkratnem spodbujanju njihove udeležbe prednostna naloga. Zaščitno in varno okolje je potrebno za polno in učinkovito udeležbo otrok v postopku ter preprečitev škode in ponovne travmatizacije. To vključuje zagotavljanje otrokove pravice do zasebnosti in zaupnosti.

Zaščitna podpora za otroke

V večini držav je bilo število otrok, ki so navedli, da so prejeli zaščitno podporo v kazenskih postopkih, višje od števila otrok, ki so to navedli za civilne postopke. V nekaterih državah otroci menijo, da je v kazenskih postopkih na voljo obsežna podpora tako v smislu časa kot tudi z vsebinskega vidika. V drugih se otroci v kazenskih in civilnih postopkih pritožujejo, da se podpora ne zagotavlja stalno ali v vseh fazah postopka in da je pogosto odvisna od pobude njihovih staršev.

Mnenje agencije FRA št. 20

Države članice in po potrebi EU morajo zagotoviti, da se otroci vedno obravnavajo kot osebe, ki potrebujejo posebno zaščito, pri čemer se upoštevajo njihova starost, zrelost, raven razumevanja in morebitne težave pri sporazumevanju.

Države članice bi morale zagotoviti, da se zaščitna podpora institucionalizira ter da je na voljo v vseh fazah postopka in enako dostopna vsem otrokom na različnih lokacijah, tudi na podeželju. Posebna podpora bi morala biti na voljo otrokom v posebno ranljivem položaju, kot so invalidni otroci, otroci s statusom migranta ali otroci, ki živijo v rejništvu ali alternativni oskrbi. To bi vključevalo zagotovitev tolmačenja in prevajanja, psihološkega svetovanja in podpore ter usposobljenih strokovnjakov, ki bi lahko prepoznali otrokove posebne potrebe in se odzvali nanje.

Mnenje agencije FRA št. 21

Države članice in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da bi sistemi zaščite otrok temeljili na celostnem in ciljno usmerjenem pristopu, ki poleg posebnih potreb, ki jim imajo na splošno otroci, upošteva tudi vse druge vidike njihove ranljivosti, na primer če so žrtve ali priče spolne zlorabe ali nasilja v družini, invalidni otroci ali otroci s statusom migranta.

Vzpostavitev postopkovnih jamstev za zagotovitev zaščite otrok

Nacionalni pravni okvir vključuje različne zaščitne ukrepe, ki jih je mogoče uporabiti med sodno obravnavo. Med njimi so odstranitev obdolžencev iz sodne dvorane in uporaba videozapisov zaslišanj med predhodno obravnavo, videopovezave za pričanje in zasloni za vizualno ločitev otrok od obdolžencev. Vendar se ti ukrepi v praksi pogosto

premalo uporabljajo, njihovo izvajanje pa je na splošno prepuščeno presoji sodnikov. Otroci so opisali resne primere, v katerih njihova zaščita in varnost nista bili zagotovljeni.

Zakonodaja držav članic o zaščitnih ukrepih za zaščito otrok, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, na primer uporaba videozapisov ali podporne osebe med postopkom, se ne uporablja nujno tudi za otroke, ki so bili priče kaznivih dejanj. V več državah članicah so ti zaščitni ukrepi tudi na voljo samo pričam do določene starosti. Tako so na Finskem otroci do 15. leta med predhodno obravnavo na splošno zaslišani samo v otrokom prijaznih prostorih za zaslišanje. Otroci, stari 15 let in več, pa so zaslišani v običajnih sodnih dvoranah, tudi če so 15 let dopolnili med sodnim postopkom.

Otroci so jasno navedli, kako bi se okreplil njihov občutek zaščitenosti. Strokovnjaki bi morali te predloge upoštevati pri izbiri zaščitnih ukrepov. Med temi ukrepi so: obveščanje otrok o navzočnosti obdolženca in drugih elementih postopka; zagotavljanje možnosti izbire, ali naj jih kdo spremlja med obravnavami in kdo naj to bo; oblikovanje otrokom prijaznega okolja; uporaba otroku prilagojenih tehnik zaslišanja ter upoštevanje mnenja otrok med izmenjavo informacij.

Mnenje agencije FRA št. 22

Države članice in po potrebi EU bi morale vzpostaviti postopkovna jamstva in spremljati njihovo izvajanje ter tako zagotoviti, da so vsi otroci, udeleženi v sodnih postopkih, zaščiteni pred škodljivimi vplivi, morebitno ponovno travmatizacijo, sekundarno viktimizacijo in razkritjem identitete pred postopkom, med njim in po njem. Strokovnjaki bi morali pri uporabi zaščitnih ukrepov upoštevati predloge otrok. Enak dostop do postopkovnih jamstev bi bilo treba zagotoviti vsem otrokom ne glede na starost in vlogo v postopku. Sedanja postopkovna jamstva za otroke, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, bi bilo treba razširiti na otroke, ki so bili priče kaznivih dejanj, v kazenskih postopkih in otroke, udeležene v civilnih postopkih.

Številni otroci so navedli, da so se v kazenskih in civilnih postopkih zaradi pomanjkljivih postopkovnih jamstev srečali z obdolženci. Takih neželenih srečanj z obdolženci in njihovimi sorodniki, ki se pogosto zgodijo pred obravnavo ali po njej, ker ni na voljo otrokom prijaznih čakalnic, se otroci najbolj bojijo. Pri otrocih na občutek varnosti slabo vpliva tudi, če ni ločenih vhodov in/ali je na sodišču slaba varnostna ureditev ter na primer čas prihoda in odhoda strank v postopku ni usklajen tako, da bi se preprečilo srečanje otrok in obdolžencev. Otroke prestrašijo

tudi neustrezno vedenje strokovnjakov, zastrašujoče okolje, splošno pomanjkanje zaupnosti in širjenje informacij brez njihove privolitve.

„Na sodišču sem ga videla nekajkrat. Včasih sem zaradi strahu kar otrpnila in se počutila, kot da ne morem narediti niti koraka naprej.“ (Poljska, ženska, 18 let, priča in žrtev, primer spolne zlorabe)

„Počakati sem morala na klopi pred prostorom za zaslišanje. Ves čas se bojiš, da bo kdo prišel iz sodne dvorane. Vsi bi lahko kadar koli odšli. Zato sem pogosto odšla v kakšen kot ali pa sem se sprehajala naokoli ... Moj biološki oče je prišel s svojimi podporniki, z vsemi svojimi ljudmi, ki so stali v avli, povsod je bil kdo od njih. Morala sem – sodnik me je spremljal tja – morala sem iti mimo vseh teh ljudi in to je bilo resnično ... dokler nisva prišla do prostora za zaslišanje. Tudi sodniku se to ni zdelo v redu.“ (Nemčija, ženska, 14 let, stranka, primer skrbništva)

Zagotavljanje otrokove pravice do zasebnosti in zaupnosti

Zakonodaja EU določa, da morajo države članice zaščititi zasebnost, identiteto in podobo otrok, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, ter preprečiti javno razširjanje kakršnih koli informacij, na podlagi katerih bi jih lahko identificirali. Splošna uredba o varstvu podatkov določa, da je za pridobitev osebnih podatkov o otrocih, mlajših od 16 let, potrebna odobritev staršev, za otroke, starejše od 16 let, pa odobritev otrok. V nacionalnih pravnih okvirih je zato določeno, da je treba sprejeti ukrepe za zaščito identitete in zasebnosti otrok, udeleženih v kazenskih postopkih. V civilnih postopkih je obseg varstva zasebnosti odvisen od zadevnega področja civilnega prava in otrokove vloge v postopku. V treh državah s samoregulativni ukrepi pomagajo zagotoviti, da osebni podatki otrok ostanejo zaupni ter niso na voljo medijem in splošni javnosti.

Mnenje agencije FRA št. 23

Države članice EU bi morale uvesti ukrepe za preprečitev kakršnega koli stika med otroki ter obdolženci in drugimi strankami v postopku, za katere bi otrok lahko menil, da ga ogrožajo. Med takimi ukrepi so neposredne videopovezave, zaslone, ki otroke varujejo pred obdolženci, ali odstranitev obdolžencev iz sodne dvorane med otrokovim zaslišanjem. Države članice in po potrebi EU bi morale zagotoviti otrokom prijazno okolje v vseh fazah postopka ter ustrezne otrokom prijazne čakalnice in ločene vhode na vseh sodiščih in policijskih postajah. Ti bi se morali sistematično uporabljati za zavarovanje otrok pred srečanjem z domnevnimi storilci ali družinskimi člani, s katerimi so v sporu, ter neprijaznim okoljem, medtem ko čakajo na zaslihanje ali če so udeleženi v več postopkih.

Otroci so povedali, da jih je med udeležbo v pravnih postopkih strah in so pod stresom zaradi pomanjkanja zaupnosti in neustreznega varstva podatkov. Bojijo se, da bodo podrobnosti o njihovih primerih in postopkih prišle v javnost. Več otrok je potožilo, da so za podrobnosti o svojih sodnih postopkih izvedeli v svojih šolah, skupnostih ali soseskah. Otroci so povedali, da trpijo, če ljudje v njihovem okolju izvejo za njihovo vlogo v postopku, družinske razmere ali odločitve sodišča. Včasih so tudi navedli, da jih njihovi vrstniki ali kdo drug v lokalni skupnosti ustrahujejo ali stigmatizirajo zaradi informacij, ki jih razkrijejo učitelji, starši, sorodniki, strokovnjaki ali mediji.

Malo otrok pa je navedlo kršitve varstva osebnih podatkov zaradi objave informacij o njihovih sodnih primerih v medijih, kar kažejo tudi izkušnje strokovnjakov. Nekaj otrok je navedlo, da so njihovi starši sodelovali v TV-oddajah, pri čemer so prišle v javnost podrobnosti o njihovih primerih, povezanih s spolno zlorabo. Otroci so navedli tudi primere, v katerih so mediji brez njihovega privoljenja objavili informacije in razkrili njihovo identiteto. Nekateri otroci pa so menili, da bi lahko medijska pozornost in boljša seznanjenost javnosti s primeri z ozaveščanjem skupnosti dobro vplivali na izkušnje otrok.

Mnenje agencije FRA št. 24

Države članice in po potrebi EU morajo zagotoviti, da se identiteta in zasebnost otrok, udeleženih v sodnih postopkih, zavarujeta z ustrežno zakonodajo in ukrepi, na primer z izključitvijo javnosti iz sodne dvorane, uporabo neposrednih videopovezav ali predhodno posnetim pričanjem na zaslišanju. Sprejeti je treba ukrepe za zagotovitev, da osebni podatki otrok ostanejo strogo zaupni ter niso na voljo medijem in splošni javnosti. Videozapise je treba varno hraniti, identiteto otrok pa zaščititi na vseh pravnih področjih in ne glede na otrokovo vlogo v postopku. Dostop do osebnih podatkov in njihovo posredovanje bi bilo treba dovoliti le, kadar je zares nujno, pri čemer je treba vedno upoštevati otrokovo korist in mnenje.

Pravica do nediskriminacije

Direktiva o pravicah žrtev določa, da se v kazenskem postopku pravice žrtev uporabljajo nediskriminatorno ter da se žrtve pri vseh stikih s službami za podporo žrtvam ali pristojnimi organi priznajo kot take in obravnavajo tako, kot je zanje primerno. Strokovnjaki, s katerimi je bil opravljen razgovor, so pokazali različno raven ozavešenosti in razumevanja glede potrebe po zagotavljanju specializiranih storitev za otroke, pri katerih se med drugim upoštevajo njihova etnična ali nacionalna pripadnost, spol ali morebitna invalidnost. V nekaterih državah članicah, vključenih v raziskavo, so se strokovnjaki osredotočili bolj na diskriminacijo romskih otrok, udeleženih v sodnih postopkih, v drugih pa na invalidne otroke, tuje otroke ali mednarodne žrtve trgovine z ljudmi. Strokovnjaki so izrazili zaskrbljenost, da so zaradi njihovega pomanjkljivega strokovnega znanja storitve za nekatere skupine manj dostopne. V nekaterih državah je bilo opredeljenih več pozitivnih pobud. Te na primer v Združenem kraljestvu vključujejo prevajanje otrokom prijaznega informativnega gradiva v različne jezike, možnost, da deklice, ki so bile žrtve spolne zlorabe, zaslišijo policistke, ter zagotavljanje tolmačev, tudi za znakovni jezik, in smernic za tožilce o zaslišanju oseb z motnjami v duševnem razvoju.

Otroci problematike diskriminacije niso poudarjali. Nasprotno, številni so navedli, da so bili obravnavani pravično in spoštljivo. Poleg tega so mnogi opisali, da so doživeli pozitivno diskriminacijo in bili obravnavani bolje, ker so otroci. Kjer pa je bila diskriminacija pogostejša navedena, se je nanašala na starost. Otroci, ki so se pritoževali zaradi nepravilne

obrnave na podlagi starosti, so bili udeleženi v glavnem v civilnih postopkih.

„Spoznala sem, da se je z odraščanjem mojim odločitvam pripisoval nekoliko večji pomen, kar pa se mi ni zdelo prav; otrok pri petih, desetih ali petnajstih letih – njegove odločitve so enako pomembne.“ (Francija, ženska, 17 let (zaslišana od 6. do 17. leta), stranka, neustrezno starševstvo)

Kritična mejna starost je okrog 14. leta. Otroci, mlajši od 14 let, so navedli, da so bili zaradi starosti obravnavani drugače; menijo, da jih strokovnjaki niso jemali dovolj resno ter niso upoštevali njihovih izjav, mnenja, želja ali občutkov. Zdelo se jim je, da imajo odrasli boljši dostop do pravnega varstva in da lahko v postopkih svobodneje sodelujejo, saj lažje izražajo mnenja. Nekateri so to utemeljili na podlagi primerjave svoje udeležbe v mlajših letih in izkušenj, ki so jih dobili v kasnejših letih, pri čemer so ugotovili, da se je njihova udeležba izboljšala, ko so postali starejši, saj so lažje izrazili svoje občutke in strokovnjaki so jim tedaj bolj prisluhnili. Vendar so se številni otroci, vključno s starejšimi od 14 let, pritožili, da jih strokovnjaki bodisi obravnavajo kot odrasle bodisi z njimi ravnavajo preveč otročje in ne upoštevajo, kako zreli so. Manj pogosto so navedli, da so bili diskriminirani zaradi socialnega položaja, spola, vloge v postopku ali narodnosti. Nepravilno obravnavo so na primer navedli romski otroci v Španiji in Bolgariji, rusko govoreči otroci v Estoniji ter francoski otroci nevečinskih ras ali etničnih skupin.

Oseba, ki vodi razgovor: „Ali je bil navzoč kdo, ki je govoril vaš jezik?“

Otrok: „Ne, ni bil. Bili so Bolgari.“ (Bolgarija, moški, 14 let, priča, primer umora)

Mnenje agencije FRA št. 25

Države članice EU in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da so med postopkovnimi jamstvi ukrepi za preprečevanje diskriminacije ter da so storitve prilagojene posebnim potrebam in ranljivostim otrok. Informacije je treba zagotoviti v jeziku, ki ga otroci lahko razumejo, prilagojene na primer njihovemu maternemu jeziku ali jezikovnim oviram, s katerimi se spopadajo invalidni otroci. Strokovnjaki bi morali dobiti dovolj podpore, smernic in usposabljanja, da bi se lahko prilagodili različnim potrebam otrok; kadar to ne bi bilo mogoče, bi morali otroke napotiti k specializiranim službam.

Mnenje agencije FRA št. 26

Države članice EU bi morale posebno pozornost nameniti olajšanju dostopa do pravnega varstva ter zagotavljanju potrebne pravne pomoči, pravnega zastopanja in podpore za otroke v posebno ranljivih položajih, pri čemer bi morale upoštevati tudi morebitne potrebe po tolmačenju in prevajanju ali ovire, kot so telesne ali druge okvare. Prizadevati bi si bilo treba za lažji dostop do pravnega varstva za otroke v ranljivem položaju, kot so otroci, ki živijo v revščini, romski otroci ter otroci begunci, otroci, ki zaprosijo za azil, ali migrantski otroci, ločeni od družine, pri čemer bi bilo treba posebno pozornost nameniti tudi otrokom, ki so bili žrtve diskriminacije, kot so žrtve kaznivih dejanj iz sovraštva. Za vse otroke bi morale biti na voljo informacije o dostopu otrok do pravnega varstva, razdeljene po skupinah.

Načelo otrokove koristi

Listina EU o temeljnih pravicah in sekundarna zakonodaja EU kot glavno vodilo določata otrokovo korist; ta pojem vključuje tudi večina normativnih okvirov držav članic EU. Vendar je večina sodelujočih v različnih državah menila, da je to zapleten in nejasen izraz, ki ga je mogoče zelo različno razlagati. Opozorili so tudi, da ni orodja za opredelitev, kako je mogoče zagotoviti korist, ter oceno koristi in poročanje v zvezi s tem.

Zdelo se je, da so imeli otroci, s katerimi je bil opravljen razgovor, težave pri razumevanju pojma koristi; nekateri so se lahko o njem pogovarjali šele po njegovi razlagi. V kazenskih in civilnih postopkih je polovica otrok navedla, da je bila njihova korist upoštevana. S tem so običajno mislili, da je bila sodba v skladu z njihovimi pričakovanji ali da se jim je zdel sodni postopek na splošno pravičen, jasen in otrokom prijazen. V kazenskih postopkih je to pomenilo predvsem, da so bili obtoženci kaznovani z zaporno kaznijo, da kazni niso bile premile in da otroci niso imeli občutka, da so imele pravice otrok obdolženca ali obtoženca prednost pred njihovimi pravicami. V civilnih postopkih sta bila med elementi, za katere so otroci menili, da niso bili v njihovo korist, teža pravic staršev v primerih v zvezi s skrbništvom ter občutek, da strokovnjaki ne upoštevajo njihovega mnenja pri ukrepih v zvezi z rejništvom ali institucionalno nastanitvijo. Otroci, udeleženi v postopkih v zvezi z njihovo nastanitvijo, so navedli, da so bili izidi v njihovo korist, kadar jih niso ločili od staršev. Vendar so otroci v teh primerih tudi priznali, da mnenje lahko spremenijo in se lahko strinjajo, da je to v njihovo korist, če jim

strokovnjaki pojasnijo odločitve in razložijo, zakaj so v njihovo korist.

Oseba, ki vodi razgovor: „Ali je bila odločitev sodišča o tem, kje bi moral bivati, s kom bi moral živeti, sprejeta v tvojo korist?“

Otrok: „Da, ker se včasih zgodi, da se otroci želijo vrniti domov, vendar se ne morejo, ker njihovi starši zlorablajo alkohol, pretepajo otroke. V tem primeru je zanje boljše, da bivajo v centru, ker tam nihče ne popiva in jih pretepa.“ (Romunija, moški, 11 let, stranka, primer ukrepa institucionalne nastanitve)

Mnenje agencije FRA št. 27

Države članice EU in po potrebi EU bi morale za zagotovitev koristi otroka v zakonodaji zagotoviti jasna merila za opredelitev in oceno otrokovih koristi ob upoštevanju njegovega mnenja, identitete, zaščite, varnosti in morebitnih položajev ranljivosti. Načelo otrokove koristi je treba široko izvajati. Določitev otrokove koristi mora vključevati večdisciplinarni postopek. Z zakonskimi določbami bi se moralo tudi zahtevati poročanje o tem, kako je bila otrokova korist ocenjena. Pripraviti bi bilo treba pravila, smernice in protokole za to oceno. Strokovnjaki bi se morali prepričati, da otroci razumejo pojem koristi, zlasti pri pojasnitvi postopka in njegovega izida.

Usposabljanje strokovnjakov

Potreba po usposabljanju uradnikov, ki delajo z žrtvami ali morebitnimi žrtvami, je določena v sekundarnem kazenskem pravu EU. Z direktivo o pravicah žrtev se potreba po usposabljanju razširja na različne skupine strokovnjakov, vključno s policisti, pravnimi strokovnjaki in službami za podporo žrtvam, da se usposobijo, da žrtve prepoznajo in jih obravnavajo na spoštljiv, strokoven in nediskriminatoren način.

Raziskava je pokazala, da so strokovnjaki na vseh področjih pravosodnega sistema za otroke premalo specializirani in usposobljeni za delo z otroki. Menijo, da bi pravnim strokovnjakom koristilo usposabljanje o komuniciranju z otroki, socialnim strokovnjakom pa usposabljanje o zakonodaji, ki se nanaša na otroke. Po mnenju strokovnjakov je usposabljanje na voljo v omejenem obsegu in večinoma na prostovoljni podlagi. Poleg tega časovne omejitve in pomanjkanje virov pogosto preprečujejo redno udeležbo v programih usposabljanja. Proračuni za usposabljanje so bili zmanjšani, velikokrat pa je udeležba odvisna od tega, ali je usposabljanje brezplačno.

Tudi če so vzpostavljeni drugi zaščitni ukrepi, so posledica pomanjkanja specializacije in usposabljanja strokovnjakov, ki delajo z otroki, pogosto slabe prakse, ki lahko otrokom čustveno ali telesno škodujejo. To vpliva tudi na upoštevanje otrokovih pravic med celotnim postopkom. Sodelujoči so veliko bolje ocenili vedenje strokovnjakov, ki so se udeležili ciljno usmerjenega usposabljanja. Tako so po mnenju socialnih strokovnjakov policisti na Finskem, ki so se udeležili obveznega usposabljanja o zaslišanju otrok, visoko usposobljeni za zaslihanje otrok. Strokovnjaki so tudi navedli, da je mogoče z usposabljanjem izboljšati njihove spretnosti in veščine ter poznavanje tehnik. Podobno otroci bolje ocenjujejo strokovnjake iz vrst tistih, ki se bolj sistematično usposabljujejo. Bolje na primer ocenjujejo socialne strokovnjake, ki imajo bolj verjetno ustrezno izobrazbo in izkušnje, kot pravne strokovnjake, ki pogosto nimajo izkušenj z delom z otroki.

Na splošno bi bilo treba strokovnjake usposobiti, da bi razumeli otrokove potrebe ter občutke in želje. Strokovnjaki bi morali otrokom omogočiti in dovoliti, da na podlagi ustreznih informacij izberejo med razpoložljivimi postopkovnimi jamstvi.

Mnenje agencije FRA št. 28

Države članice EU bi morale zagotoviti, da se vsi strokovnjaki, ki so v stiku z otroki, udeležijo usposabljanja o otrokovih pravicah, otroku prijazni verbalni in neverbalni komunikaciji, jeziku, otrokovem razvoju ter kazenski in civilni zakonodaji, ki se nanaša na otroke. Strokovnjake bi bilo treba usposobiti za prepoznavanje različnih potreb otrok iz različnih starostnih skupin, da bi jih lahko upoštevali in z otroki ustrezno komunicirali. Spodbujati bi bilo treba splošno in specialistično usposabljanje za sodnike in tožilce. Usposabljanje bi moralo biti obvezno za strokovnjake, ki so prvi v stiku z otroki, kot so policisti in sodno osebje. Pripraviti bi bilo treba posebne module usposabljanja, namenjene različnim strokovnjakom glede na njihove naloge.

Mnenje agencije FRA št. 29

Države članice EU bi morale zagotoviti, da zaslišanja otrok izvajajo samo usposobljeni strokovnjaki ter da je usposabljanje o zaslišanju otrok za strokovnjake obvezno in stalno. To pomeni povečanje priložnosti za usposabljanje, več strokovnjakov, usposobljenih za zaslihanje otrok, ter večjo navzočnost specializiranih usposobljenih strokovnjakov med obravnavami. Strokovnjaki, ki vodijo zaslihanje otrok, morajo biti posebej usposobljeni za uporabo ustreznih tehnik spraševanja ter poznati veljavne smernice o zaslišanju otrok in ustrezno pravno podlago.

Mnenje agencije FRA št. 30

Države članice EU bi morale zagotoviti, da so vsi strokovnjaki, ki so v stiku z otroki, ustrezno usposobljeni za obveščanje otrok o obliki in vsebini, pojasnitev vseh elementov postopka na otrokom prijazen način ter preveritev otrokovega razumevanja. Otroci bi se tako lahko na podlagi ustreznih informacij odločili, ali se bodo udeležili sodnega postopka.

Mnenje agencije FRA št. 31

Države članice EU bi morale zagotoviti, da se usposabljanje organizira na nacionalni ravni in da se vsem strokovnjakom zagotovijo enake možnosti za udeležbo, ter tako prispevati k preprečevanju neenake obravnave otrok glede na to, kje živijo. Usposabljanje bi bilo treba dopolniti z nadzorom in večdisciplinarno izmenjavo praks med strokovnjaki. Hkrati bi morala EU državam članicam zagotoviti spodbude za usposabljanje strokovnjakov ter spodbujati izmenjavo obetavnih praks v državah članicah in med njimi ter razvoj modulov usposabljanja na ravni EU.

Večdisciplinarno sodelovanje

Strokovnjaki navajajo, da je za zagotovitev otrokom prijaznega pravosodja ključno, da različni udeleženi strokovnjaki svoje delo usklajujejo in sodelujejo v vseh fazah postopka. Po ocenah strokovnjakov so otroci bolje pripravljene in obveščeni ter prejmejo več podpore, če strokovnjaki pri primeru sodelujejo, kar pomeni, da je otrokom olajšana udeležba in zagotovljena boljša zaščita.

Po mnenju sodelujočih v raziskavi manjkajo mehanizmi usklajevanja med strokovnjaki. To povzroča zamude v postopkih in neuskrajene prakse. Splošno mnenje je, da bi bilo mogoče usklajenost izboljšati z razvojem operativnih postopkov. V tem smislu so strokovnjaki pozitivno ocenili prakse, kot so uporaba skrbnikov, ki delujejo v paru, na Finskem in v Združenem kraljestvu, specializirane večdisciplinarne zdravstvene enote na Hrvaškem, v Franciji in Španiji ter formalni modeli večdisciplinarnega sodelovanja, kot je Münchenski model v Nemčiji.

Odgovori otrok potrjujejo priporočila strokovnjakov glede spodbujanja usklajevanja za zmanjšanje morebitnih negativnih posledic za otroke, kot so ponovitve zaslišanj ter neobstoje postopkovnih jamstev in pomanjkanje informacij.

Mnenje agencije FRA št. 32

Države članice EU in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da bi poklicna združenja in drugi zadevni udeleženci spodbujali institucionalno sodelovanje in večdisciplinarni pristop. Za krepitev sodelovanja bi bilo treba spodbujati uporabo standardnih operativnih postopkov med strokovnjaki.

Mnenje agencije FRA št. 33

Države članice EU in po potrebi EU bi morale zagotoviti, da so v vseh vrstah sodnih postopkov za upoštevanje potreb otrok na voljo ustrezni viri, kar zadeva vsebino in čas. Človeške in finančne vire je treba ustrezno dodeliti, tako da se prostori za zaslišanje opremijo z delujočo snemalno tehnologijo ter da se pripravijo in razširijo smernice in protokoli ter otrokom prijazno informativno gradivo. S tem povezane stroške je mogoče znižati z regionalnimi izmenjavami pripravljenega gradiva ali tako, da prostore za obravnavo uporablja več različnih udeležencev. Priskrbeti bi bilo treba dodatna finančna sredstva za zagotovitev razpoložljivosti podpornih storitev ter spodbujanje usposabljanja z večdisciplinarnim pristopom in usklajevanja med strokovnjaki.

Razpoložljivost virov

Strokovnjaki so redno opozarjali, da dodeljeni človeški in finančni viri ne zadostujejo. Sodniki in socialni strokovnjaki so pri delu preobremenjeni, poleg tega pa jih je premalo. Dodeljeni viri ne ustrezajo številu zadev ali potrebam otrok, udeleženih v postopkih. Celo v državah s čvrstimi nacionalnimi zakonodajnimi okviri menijo, da bi varčevalni ukrepi lahko ogrozili njihovo izvajanje ali izvajanje ukrepov, na katerih temeljijo sedanje dobre prakse. Potrebi po ustreznih virih – in njihovem pomanjkanju – je treba nameniti večjo pozornost zaradi majhnega števila otrok, ki so navedli, da so prejeli otrokom prijazno informativno gradivo ali bili zaslišani v otrokom prijaznih prostorih za zaslišanje. Ne bi se smelo podcenjevati, kako pomembno za zagotovitev otrokom prijaznega postopka je, da strokovnjaki vedenje prilagodijo otrokom.

V Evropski uniji (EU) je vsako leto v sodnih postopkih udeleženih približno 2,5 milijona otrok, ki v njih sodelujejo zaradi ločitve staršev ali kot žrtve ali priče kaznivih dejanj. Čeprav je učinkovita udeležba otrok v takih postopkih ključna za izboljšanje delovanja pravosodja, obravnava otrok v pravosodnih sistemih še naprej vzbuja zaskrbljenost. Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA) je raziskala, koliko se pravice otrok do izjave, obveščeni, zaščite in nediskriminacije izvajajo v praksi. To je vključevalo izčrpne razgovore s strokovnjaki in otroki, udeleženimi v sodnih postopkih. V prvem poročilu so predstavljeni vidiki strokovnjakov. Pričujoče poročilo se osredotoča na vidike otrok, pri čemer so opisani njihovi pogledi na dejavnike, ki jim preprečujejo polno udeležbo, ter na prizadevanja, ki lahko prispevajo k odpravi takih ovir. Podobno kot v prvem poročilu je tudi v tem poudarjeno, da bo treba storiti še veliko, da bo pravosodje v EU resnično otrokom prijazno.

Dodatne informacije

Celotno poročilo *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States* je na voljo na spletnem naslovu: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>.

Druge pomembne publikacije agencije FRA:

- FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, poročilo, Luxembourg, Urad za publikacije, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens>, in njegov povzetek, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-summary> (na voljo v 24 jezikih);
- FRA-ESČP (2016), *Priročnik o evropskem pravu v zvezi z otrokovimi pravicami*, Luxembourg, Urad za publikacije, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/handbook-european-law-child-rights> (na voljo v 22 jezikih);
- FRA (2015) *Žrtve kaznivih dejanj v EU: obseg in narava podpore za žrtve*, Luxembourg, Urad za publikacije, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>;
- FRA (2015), *Nasilje nad invalidnimi otroki: zakonodaja, politike in programi v EU*, Luxembourg, Urad za publikacije, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/children-disabilities-violence>, in njegov povzetek, <http://fra.europa.eu/en/violence-children-disabilities-eu-summary> (na voljo v 24 jezikih);
- FRA (2014), *Skrbnišтво nad otroki brez starševske oskrbe – Priročnik za izboljšanje sistemov skrbništva, prilagojenih za posebne potrebe otrok, ki so žrtve trgovine z ljudmi*, Luxembourg, Urad za publikacije, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship> (na voljo v 23 jezikih);
- FRA (2013), *Child rights indicators in the field of family justice*, informativni dokument, <http://fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-indicators-v1-o.pdf>.

Pregled dejavnosti agencije FRA na področju otrokovih pravic je na voljo na spletnem naslovu: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Urad za publikacije

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2017
Fotografije: © FRA

Print: ISBN 978-92-9491-474-3, doi:10.2811/991666
PDF: ISBN 978-92-9491-453-8, doi:10.2811/007494

FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency